

There are no translations available.

МАЗМУНХОИ ИЧТИМОЙ ВА МУХТАВИЁТИ ДУНЯВӢ ДАР РУБОИЁТИ АБУСАИДИ АБУЛХАЙР Мусаллам аст, ки рубой аз навъҳои хеле маъмули назми форсии дариин тоҷикӣ дар асрҳои даҳум ва ёздаҳум ба шумор рафта, тамоми шоирони даврони гуногун аз ин тариқаи эҷоди бадеӣ барои расонидани ҳадаф ва матлабу мазмунҳои иҷтимоӣ, сиёсӣ, ахлоқӣ, адабӣ, маърифатӣ, ғалсафӣ, динию мазҳабӣ васеъ истифода бурдаанд. Дар баробари ин ки ҳамаи шоирони бузург қамқон рубой ва дубайтӣ эҷод кардаанд, барои як иддаи бузурги донишмандон ва орифони суханвар рубой ба сифати навъи асосии ғазалият эҷодӣ ва василаи изҳори завқу маром будааст (ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С.5). Ҳаким Умари Хайём аз ҷумлаи ин донишмандон махсус меёбад, ки аз тариқи рубоисароӣ ҳикмату ғалсафа, мушкилоти зиндагӣ ва воқеаҳои давру замону ҳадаф намудааст.

Аз ҷумлаи сӯғиёни нахустини, ки тариқи рубой ба ваъзу пандгӯӣ пардохта, дар минбари мавъизоти динию орифони аз ин навъи маъмули адабӣ васеъ истифода кардааст, Шайх Абусаиди Абулхайр (967-1049) мебошад. Ханӯз соли 1986 адабиётшиноси варзидаи тоҷик, устод Худой Шарифзода дар маҷмӯае бо ду хат (хатти кириллӣ ва форсӣ) рубоӣҳои Абусаиди Абулхайр, таронаҳои Боботоҳири Урён, рубоӣҳои Бобо Афзал ва Начмиддини Кубро, ки аз машоихи тасаввуфӣ махсус меёбад, гирдоварӣ намуда, манзури хонандагон гардонид ба буд. Дар он маҷмӯа 244 рубоӣи Шайх Абусаиди Абулхайр низ пешниҳод шудаанд, ки аз лиҳози мазмун ва мундариҷа ҷолиб ва хонданбобанд. Он солҳо ҷомеаи адабӣ ва маданият мо бо ин ҷаҳраҳои тоҷикӣ назми тасаввуфӣ қамқон буд ва ба ҷоп расидани ҷуғини маҷмӯае бо фарогирии рубоӣёту дубайтиҳои намоёндагонӣ барҷастаи адабиёти тасаввуфӣ сатҳи оғӯи ва маърифати ҷомеаро дар робита бо муаррифии афкори пешқадам ва гироишоти дунявии шоирони мутасаввифи асри миёнагӣ боло бурд (ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. -207 с.).

Рубоӣҳои Абусаиди Абулхайрро, аз рӯйи мазмун ва муҳтаво метавон ба рубоӣҳои ирфонӣ, иҷтимоӣ, ишқӣ ва дунявӣ тақсим кард. Албатта, вақте ки масоили иҷтимоӣ дар шеър инъикос меёбад, мазмунҳои ишқӣ ва дунявӣ маданӣ ба дунболи он мавқеъ ва ҷойгоҳ қасб менамоянд. Муҳимтар аз ҳама, Шайх Абусаиди Абулхайр, бо он ки як сӯғӣ ва орифи вораста буд, ҳаргиз аз масири зиндагии индунёӣ қанор нарафт ва то охири умр барои бозгӯ кардани мушкилот ва масъалаҳои иҷтимоӣ ва дунявӣ ҳиммат гумошт. Аз тарафи дигар, Абусаиди Абулхайр инсонӣ заминӣ буд ва бо мушкилоту печидагҳои зиндагӣ ҳамагӯи дасту панҷа нарма кард. Табиист, ки зиндагӣ ва умри инсониро муқаддас ва гиромӣ медонист ва ба манзараҳои рӯзгор як навъ оптимистона менигарист. Дар ҳоле ки соири сӯғиён ва орифон ба зиндагии инҷаҳонӣ қандон аҳамият қоида набуданд ва гӯшагирӣ инзивионаро ба унвони милоқ ва меъёри зиндагии сӯғиёна

мепазируфтанд ва ин тарзи зиндагиро шараф медонистанд, Шайх Абусаид лахазоти умр ва зиндагиро кадр мекард ва инсонвор зистанро асоси умрфарсой медонист. Ин аст, ки ўро наметавон бо зумраи сӯфиёне, ки тарки дунё карда, инзиво ва гӯшанишиниро асли зиндагӣ талаккӣ намудаанд, шомил сохт. Чун хадафи мо баррасии дидгоҳи дунявии Абусаиди Абулхайр аст, ба силсилаи рубоиёте, ки мазомини ичтимой ва дунявӣ доранд, таваччуҳ мекунем.

Абусаиди Абулхайр, харчанд ки ба лихозии касбу хирфа сӯфӣ буд, дар рубоиёташ минхайси як озодандеш, зиндагипараст ва дунёмадор чилва мекунад. Гох мисли Хайём аз фалак гилаву озор мекунад, гаҳ ишқу мухаббати безавол ва маъшукро меситояд, гоҳ воқеиёти зиндагиро мавриди арзёбӣ қарор медиҳад, гаҳ дуди фарпёдаш ба осмон мепечад, гоҳ аз шодии ишқ болу пар мегирад, гоҳ яъсу ноумедӣ ба қононааш лона мегузорад, гоҳ чуръату часорат ба зиндагиаш маъно мебахшад, ҳулоса, Абусаид дар ҳар ҳолат ва вазъи зиндагӣ аз ҳасту буди ҳеш дарак медиҳад ва дар муқобили рӯҳафтодагӣ ва яъсу ноумедӣ (пессимизм) бурдборона ҷад алам мекунад. Муҳимтар аз ҳама, афкори сӯфиёнаи Абусаид бо озодандешӣ ва инсонсолорӣ тавҷам аст ва шоири сӯфӣ тавассути рубоиёт эътирозоти ичтимой, ахлоқӣ, фикрӣ, сиёсӣ ва маданияи ҳудро изҳор медорад. Нуқтаи дигар ин аст, ки сӯфиёни бузург, қолибан ба василаи тасаввуф ва андешаҳои сӯфиёна озодандешӣ мекарданд ва алайҳи ҷабру зулм ва ҳушқандешии мазҳабӣ қиём менамуданд. Абусаид аз ҷумлаи сӯфиёни аввалине буд, ки тавассути шеърӣ тарона, махсусан рубоӣ ба масири озодандешӣ роҳ ёфт ва аз ин тариқ бо ҷаҳлу қодонӣ ва таассубу ҳурофоти мазҳабӣ муқориза кард.

Абусаид мисли Хайём (Мисраъҳои рубоии Хайём “Қад Қабъаи обу гил ба як дил нарасад, Қабъа ҷӣ равӣ, бирав дилеро дарёб” дар назар аст) шод қардани хотиреро асли зиндагӣ ва муваффақият қониста меғӯяд:

Хоҳӣ ҷу Халил Қабъа бунёд қунӣ,

В-онро ба намозу тоат обод қунӣ,

Рӯз ду ҳазор банда озод қунӣ,

Бех з-он набувад, ки хотире шод қунӣ.

(ниг.: Таронаҳои қилангез. Тартибқиланда Ҳудой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 45).

Дарёфтани дил ва наозурдани он дар саргахи рубоиёт ва назариёти сӯфиёнаи Шайх Абусаиди Абулхайр қарор дорад. Шод намудани дил ва наозурдани дили инсонҳо аз гуманизми баланди шоири сӯфӣ дарак медиҳад. Ба ин рубой тавачҷух мекунем:

То битвонӣ, бикаш, ба чон бори диле,

Мекӯш, ки то шавӣ зи дил ёри диле.

Озори диле мачӯ, ки ногх кунӣ,

Кори ду ҷаҳон дар сари озори диле.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиҳанда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 44).

Ишқу муҳаббати поки инсонӣ марзҳои қуфру имонро мешиканад ва ҷуръату ҷасоратро ба инсон эҳдо мекунад. Зимнан, ишқ ва муҳаббатпарастӣ поя ва асли низми дунявӣ ва шеваи дунямадорист. Абусаид ҳам аз ин зовия ба ишқ назар меафканад ва бидуни маъшук оби ҳаётро ҳам ҳеч мешуморад:

Бе ҷашми ту ёди наргиси тар накунам,

Бе лаъли ту орзуи Кавсар накунам.

Ғар Хизр ба ман бе ту диҳад оби ҳаёт,

Қофар бошам, ки бе ту лаб тар накунам.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиҳанда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 45).

Шӯри ишқ ҷуръати ва ҷасорати инсониро тавлид мекунад ва зиндагии одамиро маъно мебахшад. Ошиқ, ба назари Абусаид, қасест, ки ҷуръат дорад, қуфру имонро ба ҳам мезанад ва дар роҳи мақсуд аз қасеву ҷизе ибӯ намевазад:

Сахл аст маро бар сари ханчар будан,
Ё баҳри муроди хеш бе сар будан,
Ту омадай, ки кофиреро бикушӣ,
Гозӣ чу туй, хуш аст кофир будан.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С. 39).

Абусаид дил ва ишкро, ки аслу асоси тақопӯ ва талошу ҷустуҷӯҳои инсонист, тавҷам ва ҳамради ғониста, меғӯяд:

Ғар бо ғами ишк созгор ояд дил,
Бар марқаби орзу савор ояд дил.
Ғар дил набувад, кучо ватан созад ишк
В-ар ишк набошад, ба ҷӣ қор ояд дил.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: "Ирфон", 1986. С. 32).

Оғохона зистан ва бар мабнои шинохту оғохӣ умрфарсой қарданро Абусаид тамҷид мекунад:

Оғох бизӣ, эӣ дилу оғох бимир,
Чун толиби манзилӣ, ту дар роҳ бимир.

Ишк аст ба сони зиндагонӣ, варна

З-инсон ки туй, хох бизӣ, хох бимир.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 30).

Гоҳо Абусаид хайёмвор ба олам менигарад ва “маълумам шуд, ки ҳеҷ маълум нашуд”-и
Ҳақими Нишопурро такрор мекунад:

Ҳам дар раҳи маърифат басе тохтаам,

Ҳам дар сафи олимон сар андохтаам.

Чун парда зи пеши ҳеш бардоштаам,

Бишнохтаам, ки ҳеҷ нашнохтаам.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 33).

Сӯфӣ мавзӯи маъмулии баробар будани илм бо амалро ғӯшзад карда, гуруру такаббуро
мавриди интикод қарор медиҳад:

Бо илм агар амал баробар гардад,

Коми ду ҷаҳон туро муяссар гардад.

Мағрур машав ба худ, ки хондӣ вараке,

З-он рӯз ҳазар кун, ки варақ баргардад.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С.

17).

Абусаид ба дараҷае шефтаи ишк ва мухаббати инсонӣ аст, ки барои ӯ адёну мазохиб фарке намекунад ва ҳар дину мазохибе, ки пеши роҳи ишк ва меҳрро мегирад, канораш мезанад. Ин аст, ки ба тарсову муслим ва муъмину насоро (нокуснавоз ва саччоданишин, тасбехдору зуннормадор) хушдор медихад, ки:

Нокуснавоз агар зи ман дорад ор,

Саччоданишин агар зи ман карда канор,

Ман низ бар рағми ҳар ду андохтаам,

Тасбех дар оташ, оташ андар зуннор.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С. 28).

Абусаид кеши ишкро аз соири дину мазохиб чудо медонад ва иддао мекунад, ки паёмбари ишк на аҷамӣ ва на арабист. Дар зимн, чун ишк воридаи зиндагии инсонҳо мегардад, ба сони оташи сӯзанда имону кешу мазҳабро месӯзад ва ҳамаро зеру забар мекунад:

Он оташи сӯзанда, ки ишкеш лақаб аст,

Дар пайкари қуфру дин чу сӯзанда таб аст.

Имон дигару кеши мухаббат дигар аст,

Пайгамбари ишк на аҷам, на араб аст.

(ниг.: Таронаҳои дилангез. Тартибдиханда Худой Шарифов. Душанбе: “Ирфон”, 1986. С.